

Paraules en desús que encara vaig arribar a sentir

Xavier Mas Gibert
Centre d'Estudis Canetencs

AGARBONAR. (Canet). Equivalent a fer garbes de sarments o de quelcom semblant, generalment d'esporgalls. Agarbonar algú. Agafar-lo de forma violenta i en altres llocs AGARBONAR-SE és equivalent a abraonar-se sobre algú.

ATALLAR = atajar en castellà.

ATZAVARA. Agave americana Aloe veriegata. Ètim. de l'àrab as-sabàra. Les Atzabares llogarret de prop d'Elx al Baix Vinalopó, la més meridional de les comarques de parla catalana. Per una estranya dissociació a Canet de les atzavares en diem pites el qual sembla un castellanisme, però podria ser que fos l'apòcope de petita, o sigui, de quan l'atzavara es petita, perquè quan

està espigada, llavors no en diem pita sinó atzavara.

De l'espigall de nois en dèiem "el balladolç" potser pel costum d'utilitzar-lo en algun ball de cintes o semblant.

CONSIROS.

Meditabund, *absort*, encaparrat per un pensament que obsedeix o preocupa; en castellà taciturno. ETIM. De consirar=considerar, meditar, del llatí considerare del mateix significat.

DECÚRIA. Colla o grup de deu per la defensa i l'atac en la molt antiga Roma. Ja era així a l'època de la dinastia dels Tarquins. També ve d'aquells temps la denominació de CENTÚRIA, formada per cent combatents i trenta centúries formaven una Legió que era tot el cos d'exèrcit en aquell mateix temps. El rei era el comandant suprem de la Legió i tenia el dret de vida o mort dels soldats. El poder militar però, el rei no l'exercia pas tot sol, sinó que el rei dirigia l'exèrcit després d'haver estat aprovat pel consell del comici curat format pels oficials que en aquell temps s'anomenaven pretors. Quan Roma tenia aquest exèrcit la seva població no excedia dels 30.000 habitants.

DESIARA. Contracció d'adés i ara, de tant en tant. És summament interessant l'adés en l'entrada de l'ALCOVER/MOLL.

EMPRIU. Derivat d'emprar, vaig escriure un article pels de "L'Aulet" sobre la transhumància al Montnegre i és clar, va sortir l'empriu, però a llavors no vaig saber veure'n aquesta etimologia tan clara.

Empriu doncs, és substantiu masculí. Ja apareix documentat al segle XIII. [Derivat d'emprar com ja hem dit, amb sufix -iu aplicat a un radical verbal per tal de formar substantius, com ara regadiu, desafiú o espriu, etc.] L'empriu es doncs el dret d'ús o aprofitament d'una cosa material que és propietat d'altri, com ara una camí, una font, una casa o un dret

de pastura. Un empriu serien els actuals parcs naturals en els quals hi espais públics i privats sobre els quals la gent té el dret d'estar-hi o de passar-hi.

ENARTAMENT.

Enartar-se V. Encisament o encisar-se de quelcom o d'algú. Encantar-se del mateix sentit de

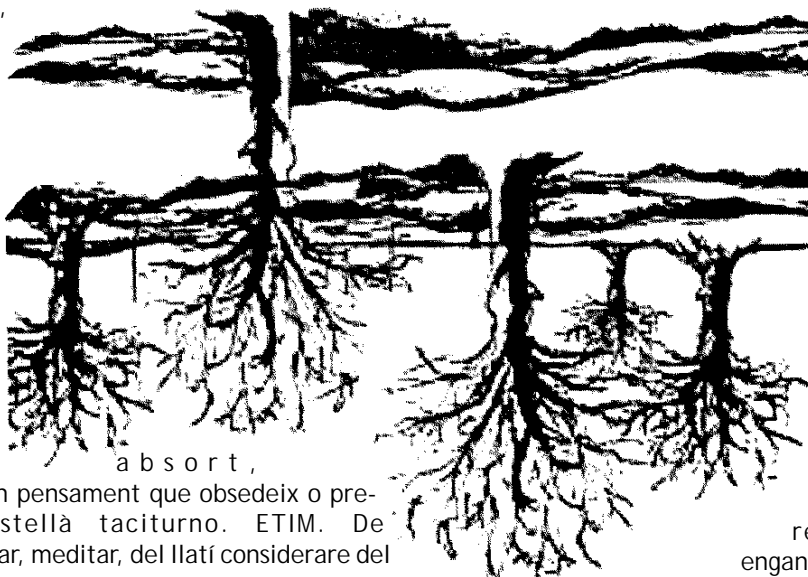
restar-ne ull-près o enganxat per dir-ho en una terminologia ben actual. A l'únic diccionari en que hi trobat referència

ha estat al de "Punt Diari/Avui". L'escriptor Albert Manent la utilitza habitualment i de forma ben escaient.

ESBORDELLAR. Verb transitiu. Se'n té coneixement des del segle XIII. [Deriva de "bordell", i aquest de bord"; aquest darrer mot deriva del llatí *burdus*, mul, entre nosaltres matxo, híbrid de cavall i somera o ase i euga". Possiblement la paraula originària és de procedència cèltica.]

A les Illes, esbordellar significa fer malbé en genèric.

ESFULLADOR. Tallapapers, o sigui aquella mena de coltell que abans servia per obrir les pàgines plegades dels llibres nous i per obrir les cartes, en ver catalanesc

se'n diu una paraula que devia venir de l'argot dels antics impressors.

ESQUITLLÈVIT, D. A Canet d'esquitllentes, furtivament.

EXULTACIÓ. = exultança.

CAGANIU. L'ocell més petit d'una niada i que és el darrers de sortir-ne. Per extensió eufemística el germà/ana petit. Equivalent al que amb pedanteria bíblica alguns anomenen el benjamí en invocació al darrer dels fills de Jacob.

GUIRI. Ara aquesta paraula s'utilitza per denominar els turistes estrangers, però en realitat té un origen absolutament divers al d'aquest concepte. Prové del vocable basc GUIRISTINO (cristí en català) i era la denominació amb la qual carlins partidaris Carles Maria Isidre de Borbó agredien també verbalment, els partidaris de la reina Maria Cristina de Borbó i de les Dues-Sicílies i de Borbó, vídua de Ferran setè "El Desitjat". L'antagonisme dinàstic, s'hauria resolt casant Isabel segona amb el sudit Carles Maria Isidre tal com els proposà Jaume Balmes, però això hauria privat als espanyols de quatre guerres civils: esport nacional per antonomàsia. Doncs bé, des del punt de vista integrista dels carlins, el liberalisme i tot el que significava no era sinó estrangerisme i per això van denominar despectivament guiris als partidaris de la reina Maria Cristina, especialment als soldats del govern i després es va fer extensible a tots els liberals. L'explicació de la translació semàntica dels liberals vuitcentistes als turistes estrangers, podria venir del fet que, tant pels integristes del dinou com pels franquistes del vint (que no deixaven de ser una mena de protointegristes), quan van començar a venir turistes estrangers durant la Dictadura del general Franco, com que venien de països liberals van assimilar-los o associar-los als antics liberals espanyols, o sigui, els "guiris". D'aquí que el terme "guiri" tingui sentit pejoratiu. Tot sigui dit de passada, l'evolució de l'economia franquista, de no ser per les divises que els aportaren aquestes "guiris" que tant menyspreaven i els repugnaven, el seu règim hauria fet fallida, o sigui, que van ser els odiats liberals qui van els van permetre fer sortit del sot la seva fantàstica economia autàrquica i possiblement, tal com diuen els economistes actuals mes solvents, això va ser decisiu per allargar la vida al franquisme. D'enemics com aquests doncs, ens en caldrien també a l'hora present.

LLORIC. Aquest motiu que encara subsisteix a Canet, podria ser provinent del prenom visigot ALARIC que es va convertir en cognom. L'any 1928 encara hi havia a Canet un Joan ALARICH que va ser president de la cooperativa "La Canetense".

MARRANXA. Recipient metàl·lic, de base circular o oblonga i de parets verticals, que serveix per tenir oli. MARRANXA. Fiambrera. A Vinaròs cassola expressa d'anar al forn. ETIM. Del mateix radical dels castellà MARRANO.

MARRAIXA. Empolla ampla revestida de jocs o vímet, en castellà damajuana.

MARRANXO/ANXA adj. Brut (Alaró). Marrano en castellà.

MARRANXÓ. Porcell, porc jove, nodrissó etc. en castellà gorrino, lechón. Recordo haver-m'ho sentit a dir per la imponderable tia Teresa Mas alies Vilara (1886/1966): —Estàs fet un marranxó!. O sigui, estàs fet un porc. (Aquesta bes-tia meua parlava un català puríssim atès que havia nascut al cor de Montnegre i era absolutament analfabeta i com que no entenia el castellà no se li havia corromput la llengua llur. El que va ser rector de Canet, Mn. Pere Matamala, era un entusiasta de les paraules del català genuí, li feia gràcia recordar que la Maria de can Feliu (Maria Coll Feliu 1910/1980?), durant la guerra va salvar no sé quin calze dels objectes sagrats de l'església parroquial de Canet, traslladant-lo amagat dintre de la marranxa amb la que passava a repartir la llet pel poble. Em sembla que després el va tenir colgat a la cort de les vaques de casa seva.

MARRUIX, forma catalana de marro. El fet d'anomenar PARRÚS al pèl púbic femení podria ser una assimilació e PARRUCA i MARRUIX, o sigui, la perruca del marró.

DESPONCELLAR, igual a DESFLORAR, encetar, desvirginar, estrenar etc.

POTAU, del francès Porteau, de petits aquest nom recordo que ens feia gràcia perquè ens semblava que tenia connotacions pornogràfiques, com si potau vingués de ser molt donat a les putes. Res més lluny de la realitat i molt menys del senyor seriosíssim que el portava, un corresponsal de banca que posava a casa de les germanes Jover al carrer de l'Abell. Ja se sap que determinades eufonies indueixen determinades fantasies en especial en els infants, és clar.

MEIX. (variant de mec). Vedell que xurma, vedell que meix. Etim. Mec i meca. A Canet dèiem allò de "No facis el mec", volia dir fer el criatura de pit, que encara meix.

POSAR O DEIXAR LES BARQUES A LA FOSA. Equivalent a fondejar-les. Fondejar arran de terra tot just a trencaonades. Això es feia únicament els dies de molta calma a l'estiu. Posant les barques a la fosa els pescadors s'estalviaven de treure les barques a terra i d'haver-les d'avarar de nou, fondejades arran de la platja amb el ferro per la popa i un cap en terra que permetia atansar-les quan calia embarcar-hi de nou.

TRASSES O TRACES. Per esborrany, esbozo i trazos en castellà. En una acta del Consell de Canet de 1692, apareix que l'arquitecte que ha de dissenyar la Capella del Santíssim (Fonda) farà unes bones 'trasses' perquè el consell pugui deliberar. Ara entenc allò que ens deia la mare interjectivament "Ets un males traces!"; volia dir que no érem capaços ni de fer bé, ni un trist esborrany... Traces equivalent a trazos en castellà, però en aquesta llengua el mot trazos no té l'abast ni la diversitat d'intenció que tenia en català.